

بنام خداوند جان و خرد

سر مقاله :

نگاهی به روند پایان نامه های دانشگاههای علوم پزشکی

دکتر عبدالرسول سبحانی (۱)

سالهاست که دانشگاه بعنوان پایگاهی در راستای رشد و ارتقاء اندیشه، تفکر و تولید علوم در کنار سایر نهادهای جامعه قرار گرفته است. یکی از رسالتهای دانشگاه تعلیم و تربیت و پروراندن انسانهایی است که چرخهای آینده کشور با دست و فکر آنها می چرخد. تجارب دیرینه بشری دست بدست هم داده است و بستری بنام دانشگاه را پدید آورده تا دانشجو در گذر از آن بتواند نیروهای بالقوه خود را بشناسد، و با تلفیق این تواناییها با آگاهیهای علمی آموخته به افقهای بالاتری از توانمندی راه یابد و خود مستقلاً بتواند در راه گشائی مشکلات جامعه نقش داشته باشد. اگر آموزش پویا و هدفمند در دانشگاهها شکل بگیرد در نهایت ما با فارغ التحصیلانی خلاق، اندیشمند و مجهز به علم و مشکل گشا در معضلات اجتماعی روبرو خواهیم شد. در راستای آفریدن این ارزشها در فراگیران دانشگاهی، روشهای مختلف آموزشی و تربیتی در جهان بکار گرفته شده است. امروز نظامهای آموزشی در دنیا تلاش دارند تا فراگیران خود را علاوه بر آموزش مطالب نظری به تفکر و تعقل و طرح سؤال پیرامون خود وادارند و آموزش را در بستری از سؤال و پاسخ به پیش می برند. در این وادی یک فراگیر در پایان تحصیلات خود باید بر پایه آگاهیهای علمی و روشهای پژوهشی آموخته مستقلاً به راز گشائی و حل مشکلات ویژه جامعه در رشته تحصیلی خود دست بزند. در برخی از رشته های تحصیلی جهت ارزیابی و ارتقاء این توانمندی ها واحدهای درسی پایان نامه (رساله) به فراگیران ارائه میدهند.

از نظر دهخدا پایان نامه کتاب و نوشته ای است که نشانگر

شایستگی و پذیرش دانشجوی در رشته تحصیلی است (۱). پایان نامه از نظر یونسکو یکی از شمار آمارهای پژوهشی کشورهاست. پایان نامه پزشکی یک ابزار تحقیقاتی است که در کنار پرورش قدرت ابتکار و خلاقیت علمی، دانشجو را وادار می دارد تا در راستای حل معضل علمی، درمانی و بهداشتی جامعه گام بردارد.

پایان نامه هاعرصه وسیع و مستعدی است که میتوان در راستای آن بذل علم تحقیقی را در اذهان فراگیران کاشت و آنها را از علم تقلیدی یا کهنه آموزی که آفت هر رشد و توسعه است رهانید.

زانکه تقلید آفت هرنیکویی است

که بود تقلید، اگر کوه قوی است

از محقق تا مقلد فرقه است

کین چو داد و داد است و آن دیگر صداست

منبع گفتار این سوزی بود

و آن مقلد کهنه آموزی بود

محقق را مقلد کی توان گفت

که داناتابه نادان فرق دارد

در نظامهای آموزشی جایگاه ویژه ای که برای پایان نامه ها در نظرمی گیرند متفاوت است. پایان نامه ها در خیلی از نقاط جهان از اهمیت و جایگاه بالائی برخوردار است. در ایران پایان نامه هائی که در سطوح کارشناسی ارشد و PhD ارائه میشود تحت نظارتهای دقیق اساتید راهنما انجام می شود ولی در مقاطع دیگر همانند دکترای عمومی جدی گرفته نمیشود. پایان نامه های این گروه از دو زاویه قابل بررسی است.

۱- فراگیران (دانشجو و دستیار)

این گروه اغلب به پایان نامه ها با یک نوع وحشت و دلهره می نگرند، انتقال تجارب هر دوره به دوره های بعدی از دانشجویان و دستیاران موجب یک سلسله اضطراب و نگرانی حتی قبل از انتخاب و اجرا پایان نامه میشود. وجود فضای ابهام زا در مورد جایگاه پایان نامه ها در کشور، فقدان اساتید راهنما و مشاور توانمند در هدایت دقیق و شفاف دانشجو و دستیار، عدم کمک های مالی و واحد مستقل پشتیبانی کننده در اجرای پایان نامه و اولین تجربه دانشجو در ورود به وادی جدیدی بنام پژوهش و عوامل متعدد دیگر، همگی فراگیران را در سرگردانی و اضطراب فرو می برد. این روند موجب میشود مقوله پژوهش که یکی از دست آوردهای شیرین و لذت بخش انسانی است و نشاط و پرواز روح محقق بدنال یک کشف و حل مشکلات را نمیتوان با هیچگونه لذت مالی سنجید در اذهان فراگیران بصورت لحظات تلخ و ناخوشایند تحصیل نقش می بندد. اینکه چه عوامل و زمینه هائی موجب شده که دوران گذر از پایان نامه که یکی از ارزشمندترین ابزار پرورش و خلاقیت و توانمندی علمی فرد است تبدیل به دوران، تراژدی دلهره شده است خود نیاز به بررسی دقیق بیشتری است.

۲- سازمان دهی نظام و مدیریت پایان نامه ها

یکی از عوامل موثر در عدم کارآئی پایان نامه ها و پائین بودن هزینه - اثربخشی (Cost-Effectiveness) آنها فقدان یک نظام و مدیریت ناظر در جهت تدوین آئین نامه ها، حمایت مالی، رفع نواقص اجرائی و بهره برداری و نمایه سازی (Index) پایان نامه ها در سطح کشور و دانشگاههاست. در دانشگاه هر کدام از دروس عمومی، تخصصی یا عملی به یکی از گروه های آموزشی وابسته است و عملاً نقش برنامه ریزی و هدایت و ارتقاء آنها بمعهد آن گروه است ولی متأسفانه پایان نامه ها هر چند که واحدهای درسی هستند ولی از متولیان ثابت و ضوابط پایداری برخوردار نیستند. فقدان استراتژی واحد در مورد پایان نامه ها موجب شده که

پایان نامه های گروه پزشکی (پزشکی، دندانپزشکی، داروسازی و...) که سالانه بالغ بر حدود ۴۰۰۰ نسخه میشود باز خورد (Feedback) ناچیزی بدرون سیستم بهداشتی، درمانی و آموزشی کشور ما داشته باشند و حتی نظامی جهت نمایه سازی و اطلاع رسانی در کشور در مورد پایان نامه ها وجود ندارد. عدم وجود یک مرکز هدایت گر در سطح کلان و خرد موجب شده که هر دانشگاه این مشکل را به سبک و سیاق خود حل کند و ناهماهنگی زیادی در این راستا بوجود آورده است.

اخیراً در حل این مشکل دستورالعمل اجرائی پایان نامه ها از طرف معاونت پژوهشی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به دانشگاهها ابلاغ شده (۲) ولی این دستورالعمل علیرغم کمک های کلی در روند پایان نامه ها ولی بدلیل وجود پاره ای ابهامات، شتابزدگی در تدوین آن و عدم تطابق با واقعیت آموزشی و امکاناتی دانشگاهها، نتوانست مشکل مزمن سازمان دهی پایان نامه ها را حل کند (و حتی در بعضی دانشگاهها خود تبدیل به مشکل شد). تدوین این دستورالعمل شروع نیک و ارزنده ای است و امید که در تداوم این راه شاهد بهبود و شفاف سازی آن در سالهای آینده باشیم. نباید از نظر دور داشت که مسئولیت اصلی تعیین خط مشی کلی در مورد جایگاه پایان نامه بمعهد شورای پژوهشهای علمی کشور بخصوص شاخه پزشکی است که اخیراً در دستورکار آن شورا قرار گرفته است (۳).

برای سامان دهی و بهره وری هر چه بیشتر از هزینه و زمان صرف شده در تهیه پایان نامه ها اقداماتی را میتوان انجام داد. ۱- تعیین جایگاه و خط مشی راهبردی پایان نامه ها در پژوهشهای علمی کشور توسط شورای پژوهشهای علمی کشور ۲- نگاه جدید وزارتخانه به پایان نامه ها براساس جایگاه تدوین شده فوق

۳- سازمان دهی نوین در راستای اهداف ذیل:

- راه اندازی هسته ای در وزارتخانه (ترجیحاً در معاونت پژوهشی) جهت هماهنگی معاونتهای مختلف و همچنین دانشگاهها

- بررسی وضعیت موجود پایان نامه در کشور از زوایای مختلف و استخراج نقاط ضعف و قوت آنها
- تدوین آئین نامه های واقع گرا به کمک دانشگاهها
- هماهنگی جهت نمایه سازی و اطلاع رسانی رایانه ای
پایان نامه هابه کل کشور و خارج
- اقدام جهت تعیین ردیف بودجه اختصاصی در اجرای
پایان نامه ها

منابع:

- ۱- دهخدا، علی اکبر: لغت نامه .جلد هفتم، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۳، صفحه: ۱۰۵۸۵
- ۲- فرهادی، محمد: بخش نامه ۱۳۴۹ مورخ ۱۳/۱۰/۱۳۷۶ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی
- ۳- مرنندی، علیرضا، عزیزی، فریدون و همکاران: سلامت در جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول، یونیسف، تهران، ۱۳۷۷، صفحه: ۹۸۲.